

HUMUS

GASPARD KOENIG

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN: ŞİRİN ERKAN LEİTAO

livefa
yayınevi

I

“Öncelikle solucan pek kibar olmayan, küçümsemek niyetiyle uydurulmuş bir isim. Solucanları bilimsel haysiyetlerine bir nebze kavuşturmak istiyorsak onlardan daha ziyade lumbricus diye söz etmemiz gerekir. Familya: *Lumbricidae*. Tür: *Lumbricus terrestris*. Ve bu lumbricus’lar, kara hayvanları biyokütlesinde birinci sıradadır. Başka bir deyişle; dünyadaki bütün solucanları terazinin bir kefesine koysak, *Homo sapiens*’in, fillerin ve karıncaların toplam ağırlığından misliyle ağır çekerdi. Bu oranın büyüklüğü ile ilgili bir fikir vermek için şunu söyleyebiliriz, bir hektarda bir ila üç ton arasında lumbricus vardır, en azından, insanın o pis ayaklarını henüz basmadığı topraklarda.”

Arthur, Profesör Marcel Combe’un¹ Youtubéda dolaşan bu kısa videosunu seyredince üniversitede vereceği konferansı dinlemek istemişti. Fakat yepyeni kokan, neredeyse boş, dev amfiye girerken, “doğal” bir görünüm kazandırmak istedikleri ama çevredeki binaların cam ve çelik iskeletini belirginleştirmekten başka işe yaramayan bu ahşap duvarların arasında, amfi sıralarına dağılmış, birbirlerine bile bakmadan oturan bu öğrencilerin içinde cesaretinin kırıldığını hissetti. Ziraat mühendisliği eğitimini böyle hayal etmemiştir.

¹ Marsel Komb şeklinde okunur. (ç.n.)

Arthur, AgroParisTech² binalarını hangi akla uyup Saclay Ovası'nın betonlaştırılmış çölüne taşıdıklarını merak ediyordu. Bir önceki dönemin öğrencileri okuldaki ilk yıllarını Grignon Şatosu'nun üç yüz hektar genişliğindeki topraklarında, tarlalarla ormanların arasında geçirmişti. Nesiller boyu öğrenciler, koyun sağmayı ve çalılıkların arasında sevişmeyi orada öğrenmişti. Şimdi Arthur bunun yerine, öğrenci kartını günde yirmi kez girişlerde okutmak ve tek farkı kapı numaralarından ibaret olan labirent gibi koridorlarda yolunu bulmak zorundaydı. Altı aydır, yani okula başladığından beri tabiatı hiç bu denli az görmemişti. Dışarıda yalnızca toprak kazan buldozerlerin uğultusu vardı. Öğrenci odaları derslikleri, derslikler de spor salonu soyunma odalarını andırıyordu. Her şeyin el altında bulunduğu bu kampüste zaman kazanılıyordu kazanılmasına ama ne için? Porno film seyretmek ve en faydalı kimyasal formüller üzerinde tekrar tekrar çalışmak için mi? Günde iki kez temizlenen kafeteryada bir şeyler içmeyi ya da toprak alanın tam ortasına akvaryum gibi dikilmiş öğrenci etüt odasında şarkı söylemeyi kim isterdi?

Arthur, okuldaki ilk gününden itibaren kendisini bir sürgünde olduğuna inandırmıştı. Bir zamanlar Fransa'nın en verimli topraklarından biri olan Saclay Ovası işlevsel bir çöle dönüştürülmüştü; tabelalarında "Politeknik", "Telekom" veya "École normale supérieure"³ yazan uçsuz bucaksız bir alışveriş merkezini andırıyordu. Öğrenci ve araştırmacı olarak, Fransa'nın en üstün beyinlerinin orada toplandığı öne sürülüyordu. Fakat vinç ormanı içinde insafsızca geometrik bir alana hapsedilmiş, gözleri koridorların solgun neon ışıklarıyla kamaşan bir

² (Fr.) Institut national des sciences et industries du vivant et de l'environnement: Canlı ve Çevre Bilimleri ve Endüstrileri Ulusal Enstitüsü. (ç.n.)

³ Fransa'da seçkin öğrencilere araştırma ve akademik kariyer için eğitim veren prestijli bir yüksekokul. (ç.n.)

beyin ne hale gelir? Bir süper makineler dünyası yaratmak için başka süper makinelerle üremeye hazır, körelmiş bir süper makineye. Agro-ParisTech'in gelecekteki ziraat mühendislerine biçilen görev bu muydu artık? Fransız tarım çiftliklerini çatıları güneş panelleriyle kaplanmış et fabrikalarına dönüştürmek için kalkınmacı tarım konusunda uygun jargonu edinmekle mi yükümlüydüler?

Bu düzenlemedeki en büyük çarpıklık ise, vicdan azaplarını dile getirmek istercesine yarattıkları birkaç kır manzarasıydı. RER⁴ B durağında inen öğrenci, bitmek bilmeyen bir merdiveni nefes nefese tırmandıktan sonra, çimleri özenle biçilmiş kaldırım taşlı kampüs yollarına girmeden önce ufak bir saz korusunun içinde buluyordu kendisini. Kampüsün içinde de özenle sınırlandırılmış bir yağmur hendeğinde birkaç metrekairelik el değmemiş alan muhafaza edilmişti. Çevresindeki çakıl taşlı ufacak alanda demet demet yabancı otlar, buket buket havaya dikilmiş püskül çiçekli saz kamışları ve suyun yüzeyinde dev papatyalar gibi salınan düğünççekleri vardı. Antroposen⁵ gezginine uygun bir şeytan göleti.

Her halükârda Arthur bunun geçici bir sürgün olduğuna kendi kendine yemin etmişti. Toplumun ondan beklediği diplomayı cebine atar atmaz buradan kurtulacaktı. Okul bittikten sonra hangi sektöre atılacağını sorduklarında şöyle yanıt veriyordu: “Kendi bahçemi ekip biçeceğim.” Muğlak ama samimi bir yanıtı.

Arthur amfi kapısında durmuş, içeri girmekle girmemek arasında hâlâ tereddüt ediyordu. Sarı saçları özenle taranmış, çıkık elmacık kemikli şu delikanlı gözüne çarpmasa hiç kuşkusuz gerisingeri dö-

⁴ Banliyö tren hattı. (ç.n.)

⁵ İnsan çağı olarak da adlandırılan, insanlığın dünyaya olan etkisinin en üst seviyeye çıktığı, Sanayi Devrimi'nden bugüne kadarki dönem. (ç.n.)

nüp giderdi. Delikanlıdan sağlık ve huzur fıskırıyordu: Gri tişörtünün altında kaslı incecik vücudu seçiliyordu; önündeki masada usulca kapatılmış bilgisayarıyla, vurdumduymaz ve kıpırtısız, telefonunu dahi kurcalamadan bekliyordu. Arthur onu ayrık buldu, kıpır kıpır yaşlılarından çok farklıydı. Ona doğru yürüyüp yan taraftaki açılır kapanır koltuğu indirdi. Sarışın delikanlı masada ona yer açmak için bilgisayarını öteye çekti ve elini teklifsizce Arthur'a uzattı, sanki bir tarım fuarının standında karşılaşmışlardı. Bu tip bir samimiyet öğrenciler arasında bile alışıldık değildi. Bilhassa öğrenciler arasında.

“Merhaba. Ben Kevin. “E”si aksansız.”⁶

Tuhaf, diye düşündü Arthur, hiç de Kevin isminde birine benzemiyordu, hele “e”si aksansız bir Kevin'e hiç. Bu aptalca düşünceyi aklından geçirir geçirmez kendine kızdı ve ismini söyledi. Kevin cevap vermeden ona gülümsedi. İkisi de bilgisayarlarını açtılar. Konferans başlayacaktı. Başlık: Jeodriloloji'de İlerlemeler ve Hedefler. Jeodriloloji yani solucan bilimi. Sonuç olarak, zorunlu müfredatta yer almayan bu sunumda pek kalabalık bir dinleyici kitlesi yoktu.

“Belki de gelmemeliydim,” diye mırıldandı Arthur, son pişmanlıkla. “Yarın teslim edilecek bir grup ödevim var.”

“Öyle deme,” diye sözünü kesti Kevin. “Solucanlar konusu oldukça iyi.”

“Niçin? Onları ufak parçalara bölebildiğimiz için mi?”

“Hayır. Bu tip saçmalıklarla onları öldürüyoruz.”

“O halde nesi iyi?”

“Öncelikle, hermafroditler. Bu, hayvanlarda pek sık görülmez. Çocukken beni büyüleyen de bu özellikleriydi. Hem erkek hem de dişi olabilmeleri.”

⁶ Kevin diye de yazılır. (ç.n.)

“Bu bakımdan düşüncecek olursak salyangozlar da öyle...” dedi Arthur ayağa kalkarken.

Çok geçti. Konferansın afişinde iddia edildiği üzere “dünya çapında meşhur uzman” Marcel Combe görüldü. Arthur, kalktığı gibi oturdu. Hem sonra, niçin olmasındı ki? Konferansı verecek kişiyi daha önce de merak etmişti. Onu balmumu suratlı bir laborant gibi hayal ediyordu. Halbuki şimdi karşısında bukleli saçları, duru bakışları, boksör suratı, geniş omuzlarıyla seksen küsur yaşında, ihtiyar bir delikanlı duruyordu. Özenle giyinmişti. Koyu renk takım elbisesi ona saygın bir hava katıyordu. Puanlı kravatına gümüş bir kravat iğnesi takmıştı. Demek ki solucanların da kendi Jean Gabin’leri vardı.

Profesör Combe, öğrencilerde yarattığı etkinin tadını çıkardı. Hayal kırıklığıyla dolu bakışlarını az sayıdaki dinleyicinin üzerinde gezdirdikten sonra, kürsüdeki masif ahşap masaya monte edilmiş son model elektronik düzeneği inceledi.

“Vay canına! Sizi ne kadar şımartıyorlar,” dedi çatallı bir sesle.

Salonda mırıldanmalar başladı. Seçkin okulların öğrencileri, kendilerine tanınan ayrıcalıkların hatırlatılmasından gizli bir haz duyar.

“Bu kampüsü inşa ederken kim bilir kaç solucan öldürdüler!”

Sessizlik. Arthur, *Tibet’te Yedi Yıl* filminde, Lhasa Budist keşişlerinin, bir binanın temelini atmadan önce solucanları elleriyle teker teker topladıkları o sahneyi düşündü. Batılı mimarlar bu tip önlemler almıyordu. Arthur, not edilmeye değer bulduğu ilk bilgileri yazmak üzere parmakları klavyesinde bekleyerek dimdik oturan Kevin’in tepkilerini gözledi.

“Kendimi tanıtayım. Diplomalar faslı uzun sürmeyecek: Eğitim sertifikasından öteye geçmedim. Mesleğe bahçıvanlıkla başladım. Alaylı sayılırım. Sonra Inra’da araştırma müdürlüğü yaptım, sanırım yakında buraya, sizin yanınıza taşınacaklar. Çok güzel laboratuvarla-

rı olacak ve böylece sahada, tarlalarda daha az zaman geçirebilecekler. O nedenle daha da ahmakça konuşmalar yapabilecekler.”

Dinleyiciler belli belirsiz irkildi. Inra, yani Tarım Araştırmaları Ulusal Enstitüsü yabana atılacak bir kurum değildi. Arthur, dâhi bir bilim adamıyla mı yoksa çılgın bir komplo teoriciyle mi karşı karşıya olduklarını merak etti. Kevin hâlâ ekranının başında bekliyordu, klavyenin imleci boş sayfada yanıp sönüyordu.

“Bildığınız üzere, topraktaki hayatın özünü lumbricus’lar sağlar. Bunu, her gün ağırlıklarınca yedikleri organik maddeleri daha sonra bitkileri besleyebilecek biyojenik unsurlara dönüştüren o kesintisiz sindirimleri sayesinde yaparlar. Lumbricus’ların her yıl bir hektarda üç yüz ton yediği ve dışkıladığı tahmin ediliyor. Evet, yanlış duymadınız, üç yüz ton! Aslında üstünde yürüdüğünüz, bizi besleyen toprak, büyük miktarda lombrimix’ten yani solucan kakasından oluşuyor. İşte büyük Charles Darwin bu nedenle lumbricus’umuzun doğal evrimdeki en önemli hayvan olduğunu düşünüyordu. O olmazsa her şey mahvolur.”

“Ah evet, Darwin,” diye mırıldandı Arthur.

Darwin’le ilgili bir biyografiden eski bilgiler hatırladı.

“Son kitabından,” diye açıkladı yanında oturan Kevin’e. “Bahçesindeki solucanları yıllarca incelemiş.”

Kevin başını salladı.

“...bir hektarda ve bir yılda iki yüz yetmiş ton!” diye haykırdı profesör.

Arthur konuşmanın ucunu kaçırmıştı. Rakamı hiç düşünmeden not etti.

“Darwin yüzeydeki dışkı ağırlığını hesaplamakla yetinmişti. Bense, yer altı da dahil olmak üzere lombrimix’in toplam ağırlığını hesaplayan tek kişiyim. Darwin’den bu yana ilk!”

Arthur ve Kevin, alaycı bir ifadeyle baktılar.

“...dolayısıyla, bundan böyle lumbricus'lara daha nazik davranacağınızı ümit ediyorum.”

Marcel Combe, üzerinde binlerce kez çalıştığı kendi rakamlarını, referanslarını ve formüllerini amfi duvarına yansıtıyordu; bunlar cahil dolu ortamlarda büyük ihtimalle şaşkınlık yaratmaya yetiyordu. Fakat amfidekilerin şüpheciliği devam ediyordu. Ziraat eğitimi çoğunlukla, üzerinde çalıştıkları konuların hayati önemini ve karşılaştıkları adaletsizlikleri anlattıktan sonra daha fazla finansman elde etmek için yalvaran uzmanları dinlemekten ibarettir. O zaman Marcel Combe esas kozunu öne sürdü: solucan üremesi.

“Lumbricus'ların âdetleri tam manasıyla büyüleyicidir. Kara lumbricus'ları denizlerde yaşayan atalarının aksine hermafroditlerdir. Her birinde, kimi zaman minicik, penis şeklinde bir erkek üreme organı ile bir de dişi üreme organı bulunur.”

Kevin, imâlî bir gülümsemeyle Arthur'a baktı.

“Birleşme, lumbricus'ların baş ve uçlardan birbirlerinin aksi yönünde yan yana yapışmasıyla gerçekleşir. Bu durum saatlerce sürebilir, bu da biz insanların bu konudaki performansını yeniden gözden geçirmemize yol açıyor!”

Bastırılan iki-üç kıkırdama. Marcel Combe'un şakaları belli ki AgroParisTech öğrencilerine uygun değildi. Arthur'un saplantı haline dönüştürdüğü tek bir düşüncesi vardı: sonunun bu adamın gibi olmaması. Yani, ağzı bozuk ihtiyar bir bilim adamına dönüşmemek.

“Partnerler spermelerini birbirine karıştırmadan değiş tokuş eder. Ardından, her bir dişi üreme organı yumurtalar üretir ve bunların tümünü, toprağa bırakacağı bir kokunun⁷ içine yerleştirir. Döllenme kendi başına gerçekleşir, her halükârda, anne ve babanın vücutlarının dışında olur. Daha sonra embriyon larvaya dönüşür, solucan ha-

⁷ Solucan yumurtalarını barındıran bir tür kese. (ç.n.)

lini alınca kokonu delerek dışarı çıkar; tıpkı milyarlarca solucanın iki yüz milyon yıldan uzun süredir yaptığı gibi toprağımızı temizleme görevini yerine getirir fakat bunun için onlara minnetimizi yeterince ifade edemiyoruz.”

Marcel Combe konuyu gayet güzel bağlamıştı. Ama sonra bir çuval inciri berbat etti.

“Esasında solucan üremesi, iki homo'nun sevişmesi sonrasında kızlar arasındaki tıbbi dayanışmadan başka bir şey değil.”

Amfi nihayet uyanmıştı. “Bu ihtiyar ahmak kendini ne sanıyor?” diye bağırды Arthur, yanında oturan ve kakhahalarla gülen Kevin'e. Birçok öğrenci hiddetle ayağa fırladı. Bu tip konularda şaka yapılması, bilhassa bu şekilde alay edilmemesi gerektiğini sert bir dille Marcel Combe'a ifade ettiler.

“Herhangi bir yargıda bulunduğumu düşünmeyin...” diyerek kendini beceriksizce savundu. Gururla söylediği gibi, “politik doğrucu olmayan” çıkışlarına hayran yaşlı çiftçiler karşısında konuşmaya daha alıştı.

Solucanlar konulu bir konferansın böyle bir galeyana sebep olacağı kimsenin aklına gelmezdi. AgroParisTech öğrencileri terbiyeli çocuklar oldukları için birçoğu #lumbrifaşo etiketiyle öfkeli tweet paylaşımları yapmakla yetindi. Kimileri Marcel Combe'a gününü göstereceklerine yönelik tehditler savurarak amfiyi terk etti. Arthur peşlerinden gidip gitmemekte tereddütlüydü. Ama yanında oturan arkadaşına göz ucuyla bakıp konferansın devamını memnun bir ifadeyle sakince beklediğini görünce bundan vazgeçti.

“Söyledikleri seni şoke etmedi mi?” diye sordu yine de Kevin'e.

“Hayır, daha ziyade eğlenceli buldum.”

Öğretmen beyaz saçlarını titrek eliyle sıvazladı. Ellerdeki lekeler ve kırışıklıklar yaşını göstermeyen kişilere ihanet eder. Başka yerlerde oluşmayan kırışıklıklar ellerde meydana çıkar. Bu şekilde bozgu-

na uğrayarak sahneden inen Jean Gabin'in gösterisi hiç kimseye fayda sağlamamıştı.

Marcel Combe iç geçirdi. "Şimdi, elli yıllık araştırma sonuçlarını sizlerle paylaşacağım," diye yeniden konuşmaya başladı; artık kendisine yabancı gelen bu dünyada bir yer edinmesini sağlayan tek konuya tutunuyordu. Tarlalarda ve laboratuvarlarda solucanları mıncıklayarak, gözlemleyerek, ölçerek, kesip biçerek geçen elli yıl. İsimleri bilinmeyen bir avuç solucan uzmanından başka hiç kimsenin okumadığı araştırma makaleleri yayımlayarak geçen elli yıl. Mesleği her sorulduğunda laf dokundurmalara ve huzursuz bakışlara meydan okumaya katlanarak geçen elli yıl.

Arthur, onun soğuk bir katılık içinde yaptığı, rakamlar ve grafiklerle desteklediği sunumuna hayran kaldı. Yeraltında olağanüstü bir evren keşfetti. Aslında filozofları büyüleyen enginlikler başımızın tepesinde değil, ayaklarımızın altındaydı. Solucanlar, toprağı yollardan, kavşaklardan, kuyulardan ve kuytulardan oluşan bir labirente dönüştürüyordu. Toprağın her bir metrekaresinde beş metre uzunluğunda galeriler gizliydi, piramitlerinkinden daha girift bir ağ. Hayat için gereken besinlerin toprağın derinliklerinden yukarı çıkmasını ve aksi yönde, yağmur suyunun toprak altında birikmesi için suyun tahliyesini sağlıyorlardı. Bu karmaşık mimari olmayınca toprak sıkışıyor, derecikler oluşturan su toprağın yüzeyinden akıyor, bitkiler susuz kalıyordu.

Solucanlar kör firavunlardı. Hayatın keyfini çıkararak yaşıyorlardı; kendi kendilerinin hâkimi ve kendi biyolojik saatlerinin efendileriydiler. Işıktan kaçıyor, akordeon gibi büzülüp uzayarak krallıklarını ağır ağır dolaşıyorlardı. Boğulma tehlikesiyle karşı karşıya değillerdi: Derilerinden soluk alıp veriyorlardı. Hiç aç kalmamak için kendi dışkılarını biriktiriyor ve fermantasyon sonrasında onları yeniden yiyorlardı. Kış mevsiminde derin bir uyuşukluk içinde top

gibi büzülerek kış uykusuna yatıyorlardı. Yazın sıcağın kaçarak serin odacıklarda toplanıyorlardı ve toprak ısısı yükseldikçe daha da derinlere kaçıyorlardı. Kuraklığın geçmesini beklerken aralarında gevezelik ediyorlardı. İki veya üç yıl sonunda öldükleri vakit, yüreklerin ağırlığını tartan Osiris'in huzuruna şampiyonlar gibi çıkıyorlardı: Beş adet yürekleri vardı.

Elbette solucandan solucana fark vardı. Tüm kıtalara dağılmış beş binden fazla solucan türü biliniyordu. Profesör Combe onları ayrıntılı biçimde incelemişti. Plaka tektoniğine göre biopaleojeografik yazgılarını titizlikle araştırmıştı. Dünyanın dört bir köşesine giderek onları elleriyle yoklamıştı. Sayısız deney yapmıştı. Kevin klavyesinde aralıksız yazmayı sürdürüyordu. Arthur'a en cazip gelen şey, ihtiyar konuşmacının böbürlenmeleri altında yatan bilimsel tevazuydu. Marcel Combe, solucan biliminin ve daha geniş anlamda toprak biliminin karmaşık niteliğine durmadan dikkat çekiyordu. Şurası kesindi, çoğu insanın bilmediği ve diğer araştırmacıların küçümsediği bir alan olan jeodriloloji derinlemesine uygulansaydı, insanlar tevazu sahibi olurdu.

“Günümüzde bir avuç toprağın ne şekilde yaşadığını tarif edebilecek hiç kimse yok,” diye açıkladı profesör. “Mikroskop altında eşsiz bir çeşitlilikle karşılaşırız. Milimetrenin binde biri bile bir diğerine benzemiyor. Bakteriler, mayalar, ölü organik moleküller, mineral partikülleri, kısacası büyük kısmından hâlâ habersiz olduğumuz, bilinmeyen milyonlarca unsur söz konusu. Ve buna rağmen o bir avuç toprak yaşıyor! Oksijen soluyor ve karbondioksit salıyor. Nasıl? Hangi biyofizyolojik kimyasal mucize sayesinde? Bunu hiç kimse söylemiyor.”

En önemsiz geek'in bile dünyayı yeni baştan yarattığını iddia ettiği bir çağda, Arthur için Marcel Combe'da hakiki bir âlim keşfetmek rahatlatıcıydı: Bilmediğini bilen meraklı bir zihin.